

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.2.15>

ROK 1939 W ORGANIZACJI I DZIAŁALNOŚCI MILICJI UKRAINY JAKO PODSYSTEMU NKWD ZSRR

Volodymyr Hrechenko

doktor nauk historycznych, profesor, Zaszłyony Pracownik Oświaty Ukrainy, kierownik Katedry Dyscyplin Społeczno-Humanistycznych Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-6046-0178
e-mail: grechenko18@gmail.com

Serhii Kozin

kandydat nauk prawnych, starszy wykładowca Katedry Teorii i Historii Państwa i Prawa Narodowego Uniwersytetu Zasobów Biologicznych i Zarządzania Przyrodą Ukrainy. (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-7640-4579
e-mail: kozinsergey2010@ukr.net

Vasyl Rossikhin

doktor nauk prawnych, profesor, Zaszłyony Pracownik Oświaty Ukrainy, Prorektor ds. Pracy Innowacyjno-Korporacyjnej i Administracji Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Radioelektroniki (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-3423-8896
e-mail: rossikhin@ukr.net

Adnotacja. W artykule omówiono kwestie związane ze zmianami w strukturze organizacyjnej NKWD i głównymi aspektami działalności milicji w 1939 r. – w roku, w którym wybuchła II wojna światowa i nastąpiła aneksja Zachodniej Ukrainy i jej przyłączenie do Ukraińskiej SRR. Problemy te są niedostatecznie zbadane w literaturze historyczno-prawnej. Podkreślono zagadnienia dotyczące wzmocnienia organizacyjnego i działalności Państwowej Inspekcji Samochodowej, szkolenia kadr dla policji. Pokazano, w jaki sposób przeprowadzono przeciwdziałanie niektórym rodzajom przestępstw, w szczególności w sferze gospodarki. Wszystkie główne aspekty działalności milicji były upolitycznione, co było charakterystyczne dla tamtych czasów. Ustalono, że w 1939 r. milicja na Ukrainie, jako składnik NKWD, przeszła pewną transformację i zmiany w strukturze. Zmiany te dotyczyły głównie działalności Państwowej Inspekcji Samochodowej, która zintensyfikowała prace nad zapewnieniem bezpieczeństwa ruchu drogowego. Okazało się to przede wszystkim w opracowywaniu i wdrażaniu ogólnych „Przepisów Ruchu Drogowego”. Podjęto próbę usprawnienia działalności śledztwa karnego poprzez jego podział na część operacyjno-poszukiwawczą i śledczą. Do kolejnych zmian doszło w mundurach policyjnych, które próbowano uczynić wygodniejszymi. Przeprowadzono szeroko zakrojone prace nad utworzeniem zarządów NKWD i organów milicji w przyłączonych do ZSRR regionach Zachodniej Ukrainy. Miały one stać się przede wszystkim podstawą wprowadzenia sowieckiego reżimu totalitarnego. Działalność wieloaspektowa była prowadzona w celu przeciwdziałania przestępczości, w tym w sferze gospodarczej, chociaż nie można jej nazwać całkiem udaną.

Słowa kluczowe: Ukraina, rok 1939, milicja, przeciwdziałanie przestępczości, ochrona porządku publicznego.

1939 IN THE ORGANIZATION AND ACTIVITIES OF THE POLICE OF UKRAINE AS SUBSYSTEMS OF THE NKVD OF THE USSR

Volodymyr Grechenko

*Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Head of the Chair of Social and Humanitarian Sciences
Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)*
ORCID ID: 0000-0002-6046-0178
e-mail: grechenko18@gmail.com

Serhii Kozin

*PhD in Law,
Senior Lecturer at the Department of Theory and History of State and Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*
ORCID ID: 0000-0001-7640-4579
e-mail: kozinsergey2010@ukr.net

Vasyl Rossikhin

*Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Rector for Innovation and Corporate Work and Administration
Kharkiv National University of Radio Electronics (Kharkiv, Ukraine)*
ORCID ID: 0000-0003-3423-8896
e-mail: rossikhin@ukr.net

Abstract. The article examines issues related to changes in the organizational structure of the NKVD and the main aspects of police activities in 1939 – the year World War II began and the annexation of Western Ukraine and its accession to the Ukrainian SSR. These problems are insufficiently studied in the historical and legal literature. The issues of organizational strengthening and activity of the State Automobile Inspectorate, training for the police are covered. It is shown how some types of crimes were counteracted at that time, in particular in the field of economy. All major aspects of police activity were politicized, which was typical of the time. It is determined that in 1939 the police in Ukraine, as part of the NKVD, underwent a certain transformation and changes in structure. These changes mainly concerned the activities of the State Automobile Inspectorate, which has stepped up work to ensure traffic. This manifested itself, first of all, in the development and implementation of the general “Rules of the Road”. An attempt was made to improve the activities of criminal investigation by dividing it into operational and investigative and investigative parts. The next changes took place in the police uniform, which they tried to make more convenient. Large-scale work was carried out to establish NKVD departments and police bodies in the regions of Western Ukraine annexed to the USSR. They were to become, above all, strongholds of the Soviet totalitarian regime. Multifaceted activities were carried out to combat crime, including in the economic sphere, although it cannot be called completely successful.

Key words: Ukraine, 1939, police, crime prevention, public order protection.

1939 РІК В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ПІДСИСТЕМИ НКВС СРСР

Володимир Греченко

*доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-6046-0178
e-mail: grechenko18@gmail.com*

Сергій Козін

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-7640-4579
e-mail: kozinsergey2010@ukr.net*

Василь Россіхін

*доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
проректор з інноваційно-корпоративної роботи та адміністрування
Харківського національного університету радіоелектроніки (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-3423-8896
e-mail: rossikhin@ukr.net*

Анотація. У статті розглядаються питання, пов’язані зі змінами в організаційній структурі НКВС та основними аспектами діяльності міліції у 1939 р. – році, коли почалася Друга світова війна та відбулася анексія Західної України та її приєднання до Української РСР. Ці проблеми є недостатньо дослідженими в історико-правовій літературі. Висвітлено питання про організаційне зміцнення та діяльність Державної автомобільної інспекції, підготовку кадрів для міліції. Показано, як здійснювалася протидія деяким видам злочинів у цей час, зокрема у сфері економіки. Усі основні аспекти діяльності міліції політизувалися, що було характерним для того часу. Визначено, що у 1939 р. міліція в Україні, як складова частина НКВС, зазнала певної трансформації та змін в структурі. Ці зміни, в основному, стосувалися діяльності Державної автомобільної інспекції, яка посилила роботу щодо забезпечення руху транспорту. Це виявилось, в першу чергу, в розробленні та втіленні загальних «Правил дорожнього руху». Була зроблена спроба удосконалити діяльність карного розшуку шляхом його розділу на оперативно-розшукову і слідчу частини. Чергові зміни відбулися в міліцейському однострої, який намагалися зробити зручнішим. Масштабна робота була проведена щодо створення управлінь НКВС та органів міліції у приєднаних до СРСР регіонах Західної України. Вони повинні були стати, перш за все, опорними пунктами впровадження радянського тоталітарного режиму. Багатоаспектна діяльність проводилася щодо протидії злочинності, в тому числі і у економічній сфері, хоча повністю успішною її назвати не можна.

Ключові слова: Україна, 1939 рік, міліція, протидія злочинності, охорона громадського порядку.

Вступ. 1939 рік займає особливе місце у світовій історії та історії України. Це був рік початку Другої світової війни та анексії Західної України, яка стала частиною Української РСР у складі СРСР. Це вплинуло і на діяльність міліції в Україні – почали створюватися її управління, відділи та відділення на Західній Україні та посилювалася її милітаризація.

Основна частина. Деякі аспекти цієї теми досліджувалися А.Є. Шевченком (Shevchenko, 2007), І.Г. Біласом (Bilas, 1994), І.В. Павловською (Pavlovskaya, 2016), І.О. Лесь (Les, 2016). Проте в усіх цих роботах

вивчалися лише деякі основні напрями діяльності міліції, наприклад, правові засади діяльності ОВС на транспорті (А.Є. Шевченко) чи становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції (І.О. Лесь). Із зарубіжних дослідників цю тему вивчала Луїза Шеллі (Louise Shelley), яка опублікувала монографію «Policing Soviet Society: The Evolution of State Control» (2005) (Louise Shelley, 2005), а також певною мірою Ольга Семухіна, (Olga Semukhina), яка оприлюднила у співавторстві з Рейнольдсом (Kenneth Michael Reynolds) монографію «Understanding the Modern Russian Police», (2013), де один з підрозділів (2.3.) присвячений трансформації радянської міліції при Сталіні (1930-ті рр. – 1953) (Semukhina, 2013). Але вони охоплюють дуже значні історичні періоди і 1939 року там приділяється незначна увага. Отже, до цього часу ніхто з істориків права спеціально не досліджував, чим характеризувався 1939 рік в історії міліції УРСР.

Трансформації в структурі НКВС та міліції як її складової частини відбувалися протягом усіх 1930-х рр. Змінювалася підпорядкованість цих органів, створювалися нові служби, змінювалася структура самих цих служб, робилися спроби удосконалити їх діяльність. Не став винятком і 1939 р. У 1939 р. було видано Наказ НКВС СРСР № 400 «З оголошенням Інструкції про агітаційно-масову роботу по безпеці», де уперше акцентувалося посилення уваги до безпеки руху. У цей же час Відділом Державної автомобільної інспекції Головного управління робітничо-селянської міліції (ДАІ ГУРСМ) НКВС були розроблені перші «Типові правила руху по вулицях міст і дорогах СРСР» (The first years of the traffic police – «Soviet people's militia» 1936–1940).

До створення ДАІ регулюванням руху на дорогах займалася міліція, у складі якої був ВРВР (ОРУД), – відділ регулювання вуличного руху, в завдання якого входило лише безпосереднє регулювання руху. ОРУД зберігався як окремий підрозділ до 1950-х років. Донині власне регулювальники до складу ДАІ не входили. ДАІ був розроблений єдиний для усієї країни зразок водійського посвідчення, правила обліку і технічного огляду транспортних засобів. На неї покладалася функція організації дорожнього руху, обґрунтування установки знаків і нанесення розмітки, контроль за технічним станом вулиць і доріг.

Цей новий відділ НКВС активно приступив до виконання поставлених завдань – він намагався попередити аварійність та зменшити кількість аварій, розробляв технічні норми експлуатації автотранспорту, контролював підготовку і виховання шоферів. Ним також вівся облік аварій, аналіз їх причин, порушники ДТП притягалися до відповідальності, здійснювалося керівництво видачею номерних знаків, технічних паспортів, розшуком автомобілів, що утекли з місця ДТП.

ДАІ та ВРВР у перші роки після створення співіснували як цілісна управлінська структура, однак практика довела необхідність їх розведення. ВРВР зосереджувалися виключно на організації міського автомобільного руху.

У листопаді 1939 р. дещо змінюється структура апарату Дорвідділу РСМ НКВС на Південній залізниці: наказом № 175 створюється слідча група, завданням якої було посилення боротьби із злочинністю, скорочення строків розслідування кримінальних справ і поліпшення якості слідчого провадження. У групу було включено 4 особи: Гаврилін, Редько, Сміленець, Зінченко. Очолив її лейтенант міліції П. Ніколаєв (Suprunov at all, 1998: 20-21).

20 квітня 1939 р. був сформований Мобілізаційний відділ (Мобвідділ) НКВС СРСР. Його начальником було призначено майора І.С. Шередегу. Наказом НКВС СРСР № 363 від 19 червня 1939 р. при наркомі внутрішніх справ СРСР була організована Контрольно-інспекторська група. Цим же наказом керівником цієї групи був призначений заступник начальника Секретаріату НКВС СРСР капітан Н.С. Сазікін (за сумісництвом). 20 червня 1939 р. був організований 5 спецвідділ (Держхран) НКВС СРСР. Його начальником був призначений старший лейтенант В.М. Володимиров (Lobozhenko, 2012: 70).

22 червня 1939 р. був організований Відділ залізничних і водних перевезень НКВС СРСР (начальник – капітан С.І. Зікєєв). 5 серпня 1939 р. була утворена Слідча частина ГТУ НКВС СРСР Начальником Слідчої частини і заступником начальника ГТУ НКВС СРСР був призначений майор М.І. Синегубов. Наказом НКВС СРСР № 0253 від 9 серпня 1939 р. Переселенський відділ НКВС СРСР був розформований. 4 вересня 1939 р. Слідча частина НКВС СРСР була розформована, а на основі її апарату було організовано: Слідча частину ГУДБ НКВС СРСР на чолі з майором В.Т. Сергієнко; Слідча частину ГЕУ НКВС СРСР на чолі з майором П.Я. Мешіком. В.Т. Сергієнко став також заступником начальника ГУДБ НКВС СРСР. До нього начальником Слідчої частини НКВС СРСР і заступником начальника ГУДБ НКВС СРСР був Б.З. Кобулов (Lobozhenko, 2012: 70).

Із середини 1939 р. до номенклатури карного розшуку ввійшли посади оперативного уповноваженого, старшого оперуповноваженого (Mukhailuk, 2013: 7-8).

Наприкінці тридцятих років ХХ ст. міжнародні відносини стали дуже напруженими, а 1 вересня 1939 р., як відомо, розпочалася Друга світова війна. Тому в міліції посилюються тенденції до воєнізації. Наказом НКВС СРСР від 3 липня 1939 року було введено в дію настанову з мобілізаційної роботи в органах РСМ. Настава визначала завдання міліції та обов'язки на випадок воєнного стану. Одночасно із цим на місце була надіслана директива з питань розробки мобілізаційних планів територіальних органів внутрішніх справ.

Відповідно до Закону СРСР «Про загальний військовий обов'язок» від 1 вересня 1939 року на органи міліції покладалася обов'язок здійснювати облік військовозобов'язаних та призовників. З цією метою в усіх міських, районних та селищних відділеннях міліції було створено військово-облікові столи. У передвоєнні роки міліція чимало уваги приділяла систематизуванню та обліку військовозобов'язаних, організації та провадження призову на дійсну військову службу до лав Червоної Армії.

15 вересня 1939 року постановою Оргбюро ЦК ВКП(б) було затверджені положення «Про політвідділ Головного Управління міліції (відділу) НКВС СРСР» та інструкція про роботу Політвідділу. Політвідділ

складався з п'яти відділень: організаційно-інструкторського, партійної пропаганди та агітації, кадрів, політ-складу, комсомольської та культурно-просвітницької роботи. Начальника Політвідділу ГУРСМ НКВС СРСР призначав ЦК КП(б)У. Політвідділи були утворені при всіх управліннях міліції республік, областей та крупних міст. В місцевих, районних відділах, відділеннях міліції, стройових підрозділах були політичні керівники (політруки), які спрямовували діяльність партійних комсомольських організацій міліції.

19 вересня 1939 р., незабаром після вторгнення радянських військ до Польщі, було утворене Управління НКВС СРСР з питань військовополонених та інтернованих (УПВІ НКВС СРСР). Начальником цього управління був призначений майор П.К. Сопруненко.

Після анексії Західної України тут було поширено чинність Конституції СРСР та Конституції УРСР, а також всіх нормативних актів, що впроваджувались в життя виключно примусовими засобами через структури силових органів.

Їх створення було визначено наказами тодішнього наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берія від 6 листопада 1939 року «Про організацію органів НКВС Західної України» (On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine, 2015: 800-802) та «Про організацію територіальної і залізничної міліції Західної України та укомплектування її кадрами» (On the organization of the territorial and railway militia of Western Ukraine and its staffing, 1939: 802-804). НКВС СРСР зобов'язував «...організувати органи територіальної міліції в Західній Україні у складі обласних управлінь: Львівського, Тернопільського, Станіславського, Луцького та повітових апаратів і відділів залізничної міліції Львівської та Ковельської залізниць». Усього на території західноукраїнського регіону було утворено чотири обласних управління і 60 повітових (пізніше районних) відділів міліції (On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine, 2015: 800). Для їх комплектування, згідно з розпорядженням Л. Берія, направлялись працівники НКВС з різних регіонів імперії, які мали «великий досвід плідної діяльності» в репресивних органах. Так, у декадний термін на початку листопада 1939 року було відряджено 400 осіб начальницького складу (офіцерський керівний склад НКВС) за рахунок випускників училищ НКВС: Ленінградського – 60 осіб, Саратовського – 40, Смоленського – 50, Рязанського – 30, Горьківського – 35, Новочеркаського – 35, Воронежського – 40, а також 110 випускників інших закладів (On the organization of the territorial and railway militia of Western Ukraine and its staffing, 1939: 802–804).

Обласні управління репресивних інституцій НКВС, що виконували функції політичної жандармерії, було створено на території Львівської, Тернопільської, Станіславської, Волинської областей, їм підпорядковувалося 56 повітових відділів НКВС (On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine, 2015: 801). Згідно із цим наказом їх комплектування проходило в першу чергу за рахунок «726 осіб оперативного складу НКВС, раніше направлених у Західну Україну для надання практичної допомоги органам народної влади перехідний період» (On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine, 2015: 800). Але цієї кількості охоронців нової влади для розгалуженої мережі репресивних органів виявилось замало, тому додатково в Західну Україну було направлено 100 кадрових професійних офіцерів із наркоматів внутрішніх справ інших республік, управлінь НКВС країв областей; 250 працівників з особливих відділів НКВС Київського військового округу; 100 офіцерів із прикордонних округів, а також 150 випускників оперативно-чекістських шкіл (On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine, 2015: 800).

У західноукраїнському регіоні була утворена така система органів НКВС: обласні управління; міські відділи; повітові (районні) відділи; містечкові відділення та дільниці.

Організація органів НКВС в західних областях Української РСР здійснювалася шляхом механічного перенесення всіх підрозділів репресивного апарату, що раніше були в СРСР, з одночасним визначенням загальної для них організаційно-штатної дисципліни відповідно до наказу НКВС СРСР від 17 травня 1939 року. Органи НКВС в західному регіоні України утворювалися на основі жорстокої централізації, виключно наказними методами за допомогою мілітарних сил. Їхня діяльність була спрямована на насильницьке поширення радянського тоталітарного режиму, що органічно не сприймалось місцевим населенням. Ця особливість і зумовила виключно репресивні функції карального апарату в регіоні з перших днів його створення.

У західних областях УРСР було визначено такі штати для новоутворених відділів: для Львівського управління НКВС – 20 осіб, Станіславського – 15, Дрогобицького – 15, Рівненського, Волинського та Тернопільського – по 10 осіб оперативного складу НКВС (Bilas, 1994: 123).

На засіданні Політбюро ЦК КП(б)У 1 грудня 1939 р. було прийнято рішення «Про склад бюро обкомів КП(б)У і облвиконкомів областей бувшої Західної України» згідно з яким членом бюро Волинського обкому партії і членом облвиконкому був затверджений щойно призначений начальник УНКВС області І.М. Білоцерківський. До цього він працював заступником начальника УНКВС по Житомирській області. У цьому ж місяці нарком внутрішніх справ УРСР І. Серов за погодженням з секретарем ЦК КП(б)У М. Бурмистренком призначає на посаду начальника управління РСМ УНКВС Волинської області лейтенанта міліції Василя Бриленка, 1904 р. народження, з селян – наймитів, освіта – середня, в органах НКВС з 1928 р., народився на Дніпропетровщині. Його заступником було призначено Івана Ходарєва, родом з Горлівки (The Ministry of Internal Affairs through the eyes of history. Volyn police and militia in the XIX–XX centuries, 2005: 67–68).

У зв'язку з великим дефіцитом кадрів нарком внутрішніх справ УРСР І. Серов 17 грудня 1939 р. звернувся до першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова з проханням мобілізувати 700 комуністів і комсомольців для роботи в західних областях УРСР та апараті наркомату (The Ministry of Internal Affairs through the eyes of history. Volyn police and militia in the XIX–XX centuries, 2005: 69).

До кінця грудня 1939 р. майже повністю були укомплектовані апарати повітових відділів та Станіславського обласного УНКВС. Його начальником був призначений капітан держбезпеки О.Н. Михайлов, а заступником начальника і одночасно начальником управління робітничо-селянської міліції НКВС старший лейтенант міліції Д.А. Машнін.

Разом із тим приймалися й організаційні заходи щодо удосконалення структури карного розшуку. Було прийнято рішення щодо розділення апарату карного розшуку на оперативно-розшукову і слідчу частини. Законодавче закріплення цієї реструктуризації було здійснене в 1939 році. Узагальнивши отриманий досвід, НКВС СРСР видав наказ від 27 серпня 1939 р., відповідно до якого у відділах карного розшуку управлінь міліції республік, областей, країв і дорожніх відділів міліції шляхом перерозподілу наявного штату створювалися слідчі групи, в які входили найбільш підготовлені співробітники під керівництвом заступників начальників відділів. Це дозволило значно підняти рівень слідчої роботи, підвищити якість дактилоскопії і фотографії, розширити сферу застосування науково-технічних методів розкриття злочинів і, зрештою, забезпечити підвищення результативності роботи з розкриття і розслідування злочинів.

Почали змінюватися і методи керівництва апаратом карного розшуку з боку Головного управління міліції. Виїзди на місця працівників центрального апарату з метою обстеження і контролю були скорочені до мінімуму. Основна увага зосереджувалася на наданні практичної допомоги у боротьбі із злочинністю.

У 1939 р. наркомом внутрішніх справ УРСР був І.А. Серов. Його призначили на цю посаду 2 вересня 1939 р. Через два дні наказом НКВС йому присвоїли спеціальне звання комісара держбезпеки 3-го рангу (у армії – комкор). Український період роботи Серова тривав до лютого 1941 р.

Упродовж усього періоду 1930-х рр. міліція відчувала постійний дефіцит кадрів: через їх велику плинність, посилення репресивності тоталітарного режиму та зростання злочинності. 19 квітня 1939 р. ЦК КП(б)У ухвалив постанову про відбір слухачів до Вищої школи НКВС СРСР на 1939–1940 рр. У ній указувалося: «Зобов'язати обкоми КП(б)У до першого серпня 1939 р. зробити відбір і представити на затвердження ЦК КП(б)У слухачів у Вищу Школу НКВС СРСР із членів, кандидатів ВКП(б) і членів ЛКСМУ у віці до 30 років, що мають закінчену вищу освіту». Наприклад, на Харків було виділено 20 місць (On the selection of students for the Higher School of the NKVD of the USSR for 1939–1940: 350).

У листопаді 1939 року почала функціонувати Львівська школа робітничо-селянської міліції. Першим начальником школи був призначений лейтенант Лука Свиначенко (родом з Київщини, начальник навчального відділу Харківської школи міліції). Крім нього, для налагодження навчального процесу до Львова було спрямовано Олексія Парфьонова (начальник навчального відділу Харківських курсів сержантів міліції), Панаса Колісниченка (начальник міського управління міліції Маріуполя), Семена Шмакова (викладач курсів міліції в Луганську) та Терентія Мартинчика (співробітник відділу кадрів міліції м. Києва). Львівській школі міліції було відведено 3-й поверх будинку по вул. Зелений, 12 (на той час обласне Управління робітничої гвардії (міліції) Львівської області, нині – Інститут епідеміології та гігієни). Набір курсантів проведено головно з числа демобілізованих. Спершу термін навчання складав 3 місяці, згодом – 6 місяців. За перших два набори підготовлено 265 працівників для роботи у паспортних службах і на дільницях. Третім набором підготовлено 150 оперуповноважених карного розшуку (History: Lviv University of Internal Affairs, n.d.).

Характерною для того часу була ситуація з кадрами в органах міліції на Південній залізниці. Найгостріше стояло завдання підвищення загальноосвітнього рівня співробітників, оскільки у багатьох з них була лише початкова освіта. Цікавим є наказ Харківського Дорвідділу РСМ НКВС № 155 від 10 жовтня 1939 р. про організацію навчання командного складу Дорожнього відділу, лінійних органів РСМ на станціях Харків-Пасажирський і Основа на базі першої залізничної школи. До 5-го класу цієї школи було зараховано 21 особу, в 6-ий – 23 особи. Наказом призначалися навіть старости класів, які після кожного проведеного уроку (!) зобов'язані були доповідати про відвідуваність особисто начальникові ДВМ. Начальникам служб пропонувалося створювати можливість і умови своїм підлеглим для навчання. Завдяки цим заходам, до 1941 р. більшість командного складу отримали освіту за 7 класів (Suprunov at all, 1998: 20).

У практичних органах як і раніше, зберігалася плинність кадрів (тільки за 1939 р. з органів міліції було звільнено близько 20% всього складу) (Kozhevina, 2005: 226).

У 1939 р. почалася чергова реформа однострою, що надала радянським міліціонерам той вигляд, в якому вони зустріли початок радянсько-німецької війни. Ініціатором цієї реформи прийнято вважати тодішнього наркома внутрішніх справ Л.П. Берія, що поставив перед відповідними відомствами завдання створення зручного і такого, що відповідає вимогам служби, міліційного обмундирування.

9 квітня 1939 року І.О. Серов затвердив проекти нових знаків – петличних емблем і нарукавних нашивок у формі ромба (замість герба СРСР) для співробітників ДАІ-ВРВР. У той час особовий склад ДАІ практично повністю належав до начальницького, а регулювальники – до рядового складу.

26 квітня 1939 р. наркомом внутрішніх справ СРСР Л.П. Берією був підписаний наказ № 219, що вводив вказані емблеми і відзнаки для постійного носіння. Петлична емблема жовтого металу для начскладу ДАІ була складним поєднанням крилатого щита із зображенням технічної емблеми (схрещених ключа і молота) із закріпленою над ним червоною емалевою зіркою і стрічкою між крилами з буквами «РСМ» на її складках. Наруканна емблема начскладу ДАІ була ромбом темно-синього кольору із золотою окантовкою і золотими з червоним шовком елементами оформлення («стрілками-трикутниками») по гострих кутах, усередині ромба – синій багатокутник, поверх якого, – емблема ДАІ жовтого металу.

Нарукавна емблема молодшого начскладу і рядового складу ВРВР виглядала дещо простіше – той же ромб синього кольору з червоною окантовкою і червоними стрілками по гострих кутах, вишите срібне кермо, розділене на чотири сектори: у верхньому секторі вишита або суконна п'ятикутна зірка, в трьох інших букви «РУД» білого кольору з чорною окантовкою, по одній в кожному сектор.

Наказом від 16 серпня 1939 р. по НКВС СРСР багато «несучасних елементів» форми одягу вартових радянської законності, в т.ч. знаменитий шолом «прости-прощай», були скасовані. Цим же наказом вводилися нові знаки розрізнення. Знак для головних уборів відтепер представляв собою червону емальовану зірочку з гербом Радянського Союзу посередині, нарукавний знак начскладу залишився незмінним, але з'явився особливий нарукавний знак для політскладу. Він був випущений у формі п'ятикутної матерчатої зірочки із золотою облямівкою і вписаними серпом і молотом, аналогічно тій, що носили армійські політруки, тільки бірюзового, а не червоного кольору. Нові міліційні петлиці були також бірюзового кольору з червоним кантом. Знаки розрізнення звань вводилися аналогічні армійським – «куточки», «кубики», «шпали» і ромби, покриті синьою емаллю з сріблястою (молодший начсклад) або золотистою окантовкою.

У кінці літа 1939 р. (наказ № 524 від 24 серпня 1939 р.) вводиться ряд радикальних нововведень у вже існуючу міліційну уніформу. Встановлювалися нові знаки розрізнення по персональних спецзваннях – за формою аналогічні вже існуючим в РСЧА, військах НКВС і Держбезпеці – у вигляді трикутників, квадратів («кубиків», «кубарів»), прямокутників («шпал») і ромбів синьої емалі на бірюзових петлицях з червоним кантом. Фактично сталося повернення знаків, що існували до введення персональних звань в 1936 р. з тією різницею, що тепер ці знаки означали вже не посадові категорії, а самі звання. Знаки відмінності РСМ, таким чином, уніфікувалися із вже існуючими знаками в структурах НКВС і РСЧА. Старі знаки розрізнення (з просвітами і зірочками) відмінялися, їх носіння заборонялося. Скасовано носіння фетрової каски до усіх видів уніформи. Замість неї для усіх співробітників РСМ встановлювався кашкет (для літньої форми) і шапка-фінка (для зимової форми). На усіх головних уборах відмінялася стара емблема у вигляді герба СРСР і вводилася нова – у вигляді металевої п'ятикутної зірки червоної емалі з розташованим по центру гербом СРСР (стрічки і земна куля – червоної і блакитної емалі). Для начскладу зірка була золотиста, для молодшого начальницького і рядового складу – срібляста.

Для політичного складу для носіння на лівому рукаві встановлювалася п'ятикутна зірка бірюзового кольору із золотисто-шовковою облямівкою і вишитим тим же золотистим шовком серпом і молотом по центру. Слід звернути увагу, що в РСМ не було особливих звань для політпрацівників, як в РСЧА або військах НКВС. Петличні і нарукавні знаки регулювальників руху (ОРУД) і інспекторів ДАІ були збережені без змін.

Вказані зміни виявилися останніми в черзі окремих нововведень, що вводилися окремими наказами і розпорядженнями фактично протягом усього десятиліття. Як виявилось, вони лише попереджували введення досконалого нового обмундирування для РСМ.

Проте слід відзначити, що забезпечення одностроєм у ці роки було недостатнім. Як згадував ветеран міліції Донеччини майор міліції А.С. Сірман, в 1939 р. «з форменним забезпеченням було туго» і на пост він ходив у цивільній одежі. Його напарник, міліціонер Рисев мав формену шинель, але цивільну шапку (що суперечливо вище указаним наказам – Авт.). Лише пізніше вдалося отримати темно-синю міліцейську шинель і шолом «здравствуй і прощай» (уведений ще 1931 р.) з двома козирками (Malyshev, 2000: 314–315).

Одним із найголовніших напрямів діяльності міліції у цей час була протидія злочинності. Свій внесок у боротьбу з «розкрадачами соціалістичної власності» робила і залізнична міліція. Газета «Вісті ВУЦВК» від 12 червня 1939 р. повідомляла: «Органи залізничної міліції ліквідували групу злочинців, які систематично займалися крадіжками на Київському радіозаводі. До складу групи входили: помічник начальника охорони Невгод, охоронник Супрун, візник Косовський і головний кондуктор київського кондукторського резерву Таран. Усі крадені речі збувалися через Тарана. При арешті у злочинців знайдено 324 листи дахового заліза» (Thieves of socialist property, 1939).

В іншому числі цієї ж газети повідомлялося про арешт кількох спекулянтів у різних містах України. Так, у м. Києві під час обшуку на квартирі Шпильової А.А. виявлено 36 кусків мила, 105 метрів мануфактури, 16 кілограмів сухарів.

У м. Дніпропетровську арештовано Огороднікову без певних занять, в якій знайдено 40 пудів крупів, 8 пудів білого борошна, пуд цукру, 15 пудів солі, 50 кусків мила, 100 метрів мануфактури, 50 літрів гасу, 24 кілограми сала.

У м. Полтаві арештований двірник лікарні Стеценко Г.З., в минулому розкуркулений, в якого виявлено 50 кілограмів сухарів, 16 кілограмів цукру, 1 мішок сухих фруктів і ряд інших продуктів[19]. Досить показовим є те, чим же збиралися спекулювати заарештовані і яка кількість товарів була у них вилучена.

У серпні 1939 року в республіканських, крайових і обласних підрозділах служби починають створюватися слідчі групи, які приймали до свого провадження розслідування кримінальних справ, що порушувалися за ознаками скоювання господарських злочинів. Цим переслідувалася мета зміцнити взаємодію оперативного складу і слідчих у виявленні і розкритті економічних злочинів. У 1939 році Й.В. Сталін трохи інакше, ніж раніше, інтерпретував функцію охорони соціалістичної власності. Він констатував, що з повною перемогою соціалізму замість функції пригнічення повалених експлуататорських класів усередині країни у Радянської держави з'явилася функція охорони власності від злодіїв і розкрадачів народного добра. Фактично інспірована Й.В. Сталіним боротьба з розкрадачами соціалістичної власності стала одним з обертів його репресивної політики.

Згідно із затвердженою 28 лютого 1939 р. Інструкції про розслідування і розгляд справ про розтрату і розкрадання в споживкооперації, їх розслідування повинне було закінчуватися в 10-денний термін, окрім випадків, що вимагали спеціальної бухгалтерської експертизи (в цьому випадку термін розслідування збільшувався до 20 днів).

По союзних організаціях Наркомату торгівлі СРСР і системах місцевих торгів за 1939 р. було виявлено недостач, розтрат і розкрадань на суму 277 млн. руб., у тому числі дрібних недостач, що не переслідуються в кримінальному порядку, на 97 млн. руб. У доповідній записці, спрямованій В.М. Молотову, відзначалося, що ці дані, безумовно, далеко відставали від дійсного масштабу розкрадання (Tverdiukova, n.d.). Отже, у цій сфері міліції не вдалося вирішити деякі важливі завдання і роботу у цьому напрямі слід було удосконалити.

Слід відзначити, що в цей час були й певні успіхи в роботі міліції, що відзначалося й у листах рядових громадян. Ось уривок з листа мешканців м. Дніпропетровська Михайлова і Зоценко: «3 січня 1939 року невідомими зловмисниками була пограбована наша квартира. Але завдяки виявленій винахідливості міліціонера 1-го відділення т. Швеця, який чергував на нашій вулиці, зловмисникам не вдалося сховатися. Вони були затримані, всі викрадені речі повернуті нам. За сумлінне виконання своїх обов'язків ми від душі дякуємо міліціонера т. Швеця і бажаємо йому великих успіхів в його важкій, небезпечній і почесній службі» (Horbenko, 1965: 367-368).

Висновки. Отже, у 1939 р. міліція в Україні, як складова частина НКВС, зазнала певної трансформації та змін в структурі. Ці зміни, в основному, стосувалися діяльності Державної автомобільної інспекції, яка посилила роботу щодо забезпечення руху транспорту. Це виявилось, в першу чергу, в розробленні та втіленні загальних «Правил дорожнього руху». Була зроблена спроба удосконалити діяльність карного розшуку шляхом його розділу на оперативно-розшукову і слідчу частини. Чергові зміни відбулися в міліцейському однострої, який намагалися зробити зручнішим. Масштабна робота була проведена щодо створення управлінь НКВС та органів міліції у приєднаних до СРСР регіонах Західної України. Вони повинні були стати, перш за все, опорними пунктами впровадження радянського тоталітарного режиму. Багатоаспектна діяльність проводилася щодо протидії злочинності, в тому числі і в економічній сфері, хоча повністю успішною її назвати не можна.

Список використаних джерел:

1. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн.1. Київ : Либідь – Військо України, 1994. 432 с.
2. Горбенко М. Славні традиції. Из истории милиции Советской Украины. Киев : РИО при МООН УССР, 1965. 498 с.
3. История Донецкой милиции / ред.сов.: В.С. Малышев и др.; УМВД Украины в Донецкой обл.; Донецк : Юрпрес, 2000. 470 с.
4. Історія: Львівський університет внутрішніх справ. URL : <http://www.lvduvs.edu.ua/istoriia>.
5. Кожевина М.А. Милицейское образование в Советской России: организация и правовое регулирование (1918–1991 гг.) : дис. докт. юрид. наук : спец.12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Москва, 2005. 416 с.
6. Лесь І.О. Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) : дис. канд. юр. наук : спец.12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Харків, 2016. 218 с.
7. Лобоженко Д.Б. Особливості структурної побудови НКВС СРСР напередодні Великої Вітчизняної війни та міліції як його складової. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. Ч. 1. С. 70.
8. МВС очима історії. Поліція і міліція Волині у XIX–XX століттях. Луцьк : Надтир'я, 2005. 172 с.
9. Михайлик О.Г. Міліція Чернігівщини (1919–1940 рр.): історико-правове дослідження : автореф. дис. канд.юр. наук.12.00.01 – теорія та історія держави та права; історія політичних та правових учень. Київ, 2013. 16 с.
10. Об организации органов НКВД Западной Украины: приказ НКВД СССР 6 ноября 1939 г. // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : у 6 т.: наук. вид./авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Н. Ярмиш, Т.О. Проценко, В.О. Криволапчук, В.В. Ткаченко, В.М. Чисніков, Т.А. Плугатар, В.А. Довбня, О. В. Кожухар, О.В. Пристайко, В.А. Золотарьов; за заг. ред. А.Б. Авакова. Київ, 2015. Т. 4. С. 800–802.
11. Об организации территориальной и железнодорожной милиции Западной Украины и укомплектовании ее кадрами: приказ наркома внутренних дел СССР от 6 ноября 1939 г. / Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : у 6 т. Т. 4. С. 802–804.
12. Павловська І.В. Організаційно-правові засади забезпечення законності в діяльності органів міліції УСРР (УРСР) (1919 – перша половина 1941 року: дис. канд. юр. наук : спец.12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2016. 239 с.
13. Первые годы ГАИ – «советской народной милиции». 1936–1940. URL : http://liceybrigantina.ucoz.ru/vosp_rab/istorija_gosavtoinspekcii.pdf.
14. Про відбір слухачів до Вищої школи НКВС СРСР на 1939–1940 рр. : постанова. ЦК КП(б)У 19 квітня 1939 р. / Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України : у 3 т. Київ : Генеза, 1997. Т. 2: (1917–1945). 350 с.
15. Рокрадачі соціалістичної власності. *Вісник ВУЦВК*. 12 червня 1939.
16. Спекулянти. *Вісник ВУЦВК*. 18 вересня 1939.
17. Супрунов Н.С., Колесников Г.П., Синдеева Н.И. и др. Милиция Южной: Краткий исторический очерк в документах, печатных и фотоматериалах. Харьков : УМВД Украины на ЮЖД, 1998. 140 с.
18. Твердюкова Е.Д. Судебная практика по делам о хищениях вверенного имущества в советской торговле в 1930-х годах. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-praktika-po-delam-o-hischeniyah-vverennogo-imuschestva-v-sovetskoy-torgovle-v-1930-h-godah>.
19. Шевченко А.С. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ УРСР на транспорті у першій половині XX ст. (історико-правове дослідження) : дис. докт. юрид. наук : спец.12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Донецьк, 2007. 475 с.

20. Louise Shelley (2005) Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. N.Y.-London : Routledge. 296 p.
21. Semukhina O., Reynolds K. (2013) Understanding the Modern Russian Police. Boca Raton, FL., CRC Press, Taylor and Francis Group. 337 p.

References:

1. Bilas I.H. (1994). Represyivno-karalna systema v Ukraini. 1917-1953: Suspilno-politychni ta istoriko-pravovi analiz [Repressive and punitive system in Ukraine. 1917-1953: Socio-political and historical-legal analysis]: U 2 kn. Kn.1. K.: Lybid – Viisko Ukrainy. 432 p. [in Ukrainian].
2. Horbenko M. (1965). Slavnii tradytsii. Yz ystoriy mylytsy Sovetskoi Ukrayny. Kyev: RYO pry MOOp USSR. 498 p. [in Ukrainian].
3. Malyshev V.S. (red.) (2000). Istoriia Donetckoi militsii [History of the Donetsk police]. UMVD Ukrainy v Donetckoi obl.; Donetck: Iurpres. 470 p. [in Russian].
4. Istoriia: Lvivskiy universytet vnutrishnikh sprav [History: Lviv University of Internal Affairs] // URL: <http://www.lvduvs.edu.ua/istoriia> [in Ukrainian].
5. Kozheva M.A. (2005). Militseiskoe obrazovanie v Sovetskoi Rossii: organizatsiia i pravovoe regulirovanie (1918–1991 gg.) [Police education in Soviet Russia: organization and legal regulation (1918-1991)]: dis. dokt. iurid. nauk : spets. 12.00.01 – teoriia i istoriia prava i gosudarstva; istoriia uchenii o prave i gosudarstve. M. 416 p. [in Russian].
6. Les I.O. (2016). Stanovlennia ta rozvitok distsiplinarnikh pravovidnosin v organakh militsii USRR-URSR (1919-1991 rr.) [Formation and development of disciplinary legal relations in the police of the USSR-USSR (1919-1991)]: dis. kand. iur. nauk: spets.12.00.01. – teoriia ta istoriia derzhavi i prava; istoriia politichnikh i pravovykh uchen. Kharkiv. 218 p. [in Ukrainian].
7. Lobozenko D.B. (2012). Osoblyvosti strukturnoi pobudovy NKVS SRSR naperedodni Velykoi Vitcheznianoi viiny ta militsii yak yoho skladovoi [Features of the structural construction of the NKVD of the USSR on the eve of the Great Patriotic War and the police as its component]. *Yevropeiskii perspektyvy*. № 2. Ch. 1. pp. 70. [in Ukrainian].
8. MVS ochyma istorii. Politsiia i militsiia Volyni u KhIKh-KhKh stolittiakh [The Ministry of Internal Affairs through the eyes of history. Volyn police and militia in the XIX-XX centuries]. Lutsk: Nadstoria, 2005. 172 p. [in Ukrainian].
9. Mykhailik O.H. (2013). Militsiia Chernihivshchyny (1919-1940 rr.): istoriko-pravove doslidzhennia [Chernihiv Region Police (1919-1940): historical and legal research]: avtoref. dys. kand.iur. nauk.12.00.01.- teoriia ta istoriia derzhavy ta prava; istoriia politychnykh ta pravovykh uchen. Kyiv. 16 p. [in Ukrainian].
10. Ob organizatsii organov NKVD Zapadnoi Ukrainy [On the organization of the NKVD bodies of Western Ukraine]: prikaz NKVD SSSR 6 noiabria 1939 g. // Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukraini: podii, kerivniki, dokumenty ta materialy (1917–2017 rr.) : u 6 t.: nauk. vid. avt. kol.: M.G. Verbenskii, O.N. Iarmish, T.O. Protchenko, V.O. Krivolapchuk, V.V. Tkachenko, V.M. Chisnikov, T.A. Plugatar, V.A. Dovbnia, O. V. Kozhukhar, O.V. Pristaiko, V.A. Zolotarov; za zag. red. A.B. Avakova. Kii, 2015. T. 4. pp. 800-802. [in Russian].
11. Ob organizatsii territorialnoi i zheleznodorozhnoi militsii Zapadnoi Ukrainy i ukomplektovani ee kadrami [On the organization of the territorial and railway militia of Western Ukraine and its staffing]: prikaz narkoma vnutrennikh del SSSR ot 6 noiabria 1939 g. // Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukraini: podii, kerivniki, dokumenty ta materialy (1917–2017 rr.): u 6 t. T. 4. pp. 802-804. [in Russian].
12. Pavlovska I.V. (2016). Orhanizatsiino-pravovi zasady zabezpechennia zakonnosti v diialnosti orhaniv militsii USRR (URSR) (1919 – persha polovyna 1941 roku [Organizational and legal principles of ensuring the rule of law in the activities of the police of the USSR (USSR) (1919 – first half of 1941)]: dys. kand. iur. nauk: spets.12.00.01. – teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh uchen. Kyiv. 239 p. [in Ukrainian].
13. Pervye gody GAI – «sovetskoi narodnoi militsii» 1936-1940. [The first years of the traffic police – "Soviet people's militia" 1936-1940]. // URL: http://liceybrigantina.ucoz.ru/vosp_rab/istorija_gosavtoinspektsii.pdf [in Russian].
14. Pro vidbir slukhachiv do Vyshchoi shkoly NKVS SRSR na 1939–1940 rr. [On the selection of students for the Higher School of the NKVD of the USSR for 1939-1940]: postanova. TsK KP(b)U 19 kvitnia 1939 r. // Mykhailenko P.P., Kondratiev Ya.Iu. Istoriia militsii Ukrainy : u 3 t. K. : Geneza, 1997. T. 2: (1917–1945). 350 p. [in Ukrainian].
15. Rokradachi sotsialistychnoi vlasnosti [Thieves of socialist property]. *Visti VUTsVK*. 12 chervnia 1939. [in Ukrainian].
16. Spekulianty [Speculators]. *Visti VUTsVK*. 18 veresnia 1939. [in Ukrainian].
17. Suprunov N.S., Kolesnikov G.P., Sineeveva N.I. i dr. (1998). Militsiia Iuzhnoi: Kratkii istoricheskii ocherk v dokumentakh, pechatnykh i fotomaterialakh [Police of the South: A Brief Historical Sketch in Documents, Printed and Photographic Materials]. / Kharkov: UMVD Ukrainy na IuZhD, 1998.140 p. [in Russian].
18. Tverdiukova E.D. (n.d.). Sudebnaia praktika po delam o khishcheniiakh vverennogo imushchestva v sovetskoi torgovle v 1930-kh godakh [Judicial practice in cases of embezzlement of entrusted property in Soviet trade in the 1930s]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-praktika-po-delam-o-hishcheniyah-vverennogo-imushchestva-v-sovetskoy-torgovle-v-1930-h-godah> [in Russian].
19. Shevchenko A.Ie. (2007). Pravovi zasady diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav URSR na transporti u pershii polovyni KhKh st. (istoriko – pravove doslidzhennia) [Legal bases of activity of law-enforcement bodies of the USSR on transport in the first half of the XX-th century. (historical and legal research)]: dys. dokt. yuryd. nauk : spets.12.00.01 – teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh uchen. Donetsk. 475 p. [in Ukrainian].
20. Louise Shelley (2005) Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. N.Y.-London: Routledge. 296 p. [in English]
21. Semukhina O., Reynolds K. (2013) Understanding the Modern Russian Police. Boca Raton, FL., CRC Press, Taylor and Francis Group. 337 p. [in English]